

LIETUVOS NACIONALINĖ KARIAVIMO PATIRTIS „KARO KORELIATŲ“ DUOMENŲ RINKINYJE*

Gediminas Vitkus**

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

ĮVADAS

Vargu ar yra pagrindas abejoti, kad tikrai nemažai nuveikta tyrinėjant karų, kuriuose vienaip ar kitaip dalyvavo Lietuva, istoriją. Bet tuo pat metu galima greitai įsitikinti, kad ne mažiau įdomių atradimų mūsų dar laukia ir gana daug lieka iki galo neatsakytų klausimų. Tokios mintys atėjo į galvą geriau susipažinus su 2010 metais JAV išleista knyga¹, skirta jau nuo 1963 metų vykdomo kiekybinio karų tyrinėjimo projekto „Karo koreliatai“ (angl. *Correlates of War*, toliau – COW) rezultatams pristatyti. Ši knyga ypač įdomi, nes ji tarsi patvirtina, kad 1963 metais Mičigano universiteto politologo J. Davido Singerio (1925–2009) inicijuotas projektas sėkmingai plėtojamas iki šiol ir neatrodo, jog ateityje jis bus pamirštas. Tai jau trečiasis projekto pagrindu parengtos publikacijos leidimas. Jis vertas ypatingo dėmesio dėl to, kad pasirodė po gana ilgokos pauzės, nes pirmosios dvi knygos skaitytojus pasiekė atitinkamai dar 1972² ir 1982³ metais.

Žinoma, visų su šiuo leidiniu ir apskritai su COW projektu susijusių įdomybių čia neaptarsime. Juolab kad jau turėjome progą tai padaryti kitur⁴. Tačiau ši kartą norėtusi atkreipti ypatingą dėmesį į tai, kad apskritai šis projektas, kuris jau tapo pačius įvairiausius tikslus puoselėjančių karo tyrėjų

---

* Autorius dėkoja istorikams Virgilijui Pugačiauskui ir Rimantui Jokimaičiui už vertingas pastabas dėl ankstesnės šio straipsnio versijos.

** Gediminas Vitkus – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros vedėjas, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorius

¹ Sarkees M. R., Wayman F. W., *Resort to War: a Data Guide to Inter-state Extra-state, Intra-state, and Non-state Wars, 1816–2007*, CQ Press, 2010.

² Singer J. D., Small M., *The Wages of War: 1816–1965 Statistical Handbook*, New York, etc: John Wiley & Sons, 1972.

³ Small M., Singer J. D., *Resort to Arms: International and Civil Wars, 1816–1980*, Sage, 1982.

⁴ Vitkus G., „Naujas biheviorizmo gūsis karo studijose“, *Politologija*, 2010, nr. 4 (60), p. 173–189.

referencijos objektu, neabejotinai gali pasitarnauti ir tiems, kurie tyrinėja ir atskirų valstybių nacionalinę kariavimo patirtį. Kaip tik tai ir paskatino mus įdėmiau pažvelgti į „lietuviškus“ COW puslapius. Tą ir padarysime netrukus, bet prieš tai dar šiek tiek trumpai pasiaiškinsime COW projekto sumanymą, taikomus duomenų rinkimo principus ir metodiką.

1. COW – ILGIAUSIAI VYKSTANTIS KARŲ TYRINĖJIMO PROJEKTAS

1.1. COW projekto sumanymas ir rezultatai

Pradinis COW projekto tikslas buvo labai ambicingas. Projekto iniciatoriai – Singeris ir jo kolegos – gana kritiškai žiūrėjo į ankstesnius karų tyrinėjimus, todėl jiems ir kilo sumanymas patikrinti praeities tyrėjų ir mąstytojų paskelbtas išvadas apie karų priežastis ne analizuojant dar vieną konkretų karą ir ne rašant dar vieną traktatą apie žmogaus ar tarptautinės sistemos prigimties ydingumą, bet nuosekliai tiriant visus (!) žmonijos istorijoje vykusius karus ir indukcijos metodu bandant nustatyti, ar iš tiesų egzistuoja kokios nors bendros, visiems karams būdingos, priežastys. Jie tikėjosi, kad ankstesnių tyrinėjimų trūkumus turėtų padėti įveikti pagal visas mokslinio tyrimo proceso procedūras atliktas griežtas ir nuoseklus patikimų empirinių duomenų apie įvykusius karus kaupimas.

Tik surinkus ir suvedus duomenis į bendrą duomenų bazę, atsiranda pagrindas suformuluoti empiriškai pagrįstus apibendrinimus ir įvardyti svarbiausius karo koreliatus. Pavyzdžiui, remiantis tokiais duomenimis, jų nuomone, jau būtų galima ne spekuliatyviai, bet moksliskai nustatyti: kaip siejasi valstybių įsitraukimo į karą laikas ir tarptautinės sistemos poliškumo pobūdis; ar pastebimas koks nors karų dažnumo ir intensyvumo cikliškumas; kurios valstybės labiau linkusios spręsti konfliktus karine jėga; koks yra ryšys tarp aukų skaičiaus ir noro bet kokia kaina siekti pergalės; kaip valstybių sprendimą įsitraukti į karą veikia priklausomybė aljansams ir t. t.

Galiausiai, apibendrinus visus gautus rezultatus, tyrimas galėtų būti vainikuojamas bendros ir išsamios teorijos, paaiškinančios, kaip, kodėl ir kada kyla karas, formuluote. Šioje teorijoje, remiantis jau ne spekuliacijomis, o empiriniais duomenimis, galėtų būti įvardyti veiksniai, kurie labiausiai koreliuoja su valstybių sprendimu imtis karo veiksmų, ir jų kombinacija, dėl ko labai padidėja karo tikimybė. Idealiu atveju politikos formuotojai, remdamiesi šia teorija, galėtų prognozuoti ateities karus ir užkirsti jiems kelią.

Žinoma, šiandien jau aišku, kad COW projekto įgyvendintojų viltys, jog

sukaupus numatytus duomenis pavyks suformuluoti vieną visas karų priežastis apimančią teoriją, buvo gerokai perdėtos. Išvados dėl karo priežasčių koreliacijų nebuvo tokios įspūdingos ir nesukėlė revoliucijos karo studijų srityje, kaip kad galbūt sumanytojai iš pradžių vylėsi. Tačiau, kad ir kaip ten būtų, kartą prasidėjęs šis projektas išryškino kitą, kiek nelauktą, dalyką – jis atskleidė, kad apie karus vis dėlto žinome *daug mažiau, negu iš pradžių manėme*. Tai turbūt ir buvo pagrindinė priežastis, kuri paskatino projektą toliau tęsti ir plėtoti.

Tiesa, pristatant projektą dar reikėtų pažymėti, kad, žinoma, COW nėra pirmasis ir vienintelis bandymas remiantis kiekybiniais metodais imtis karų ir konfliktų priežasčių analizės. Singerio sumanymui svarbų impulsą suteikė jo pirmtakai – Pitirimas Sorokinas (1889–1968), Quincy Wrightas (1890–1970) ir Lewis Richardsonas (1881–1951), kurie savo darbuose ėmėsi sistemingai kaupti statistinius duomenis apie ginkluotus konfliktus⁵. Tačiau, nepaisant to, COW vis tiek tapo išskirtiniu atveju. 1972 metais pasirodžius pirmajai COW projekto pagrindu parengtai knygai, tai tapo savotišku impulsu, toliau skatinusiu naujus empirinių duomenų apie ginkluotus konfliktus kaupimo ir apibendrinimo projektus. Dabar tokių projektų pagrindu sukurtų duomenų rinkinių, kurie siekia aprėpti viso pasaulio įvykius ir konfliktus, suskaičiuotume per keliasdešimt⁶.

Tačiau nepaisant dabar jau sukauptų duomenų rinkinių įvairovės ir gausos, COW ir toliau lieka vienu iš autoritetingiausių, plačiausiai referuojamų ir nuolat plėtojamų duomenų rinkinių. Tai lėmė tiek jo aprėptis (nuo 1816 metų, nes daugumoje kitų projektų duomenys kaupiami daugiausia nuo Antrojo pasaulio karo pabaigos), tiek nuolat vykstantis duomenų bazės atnaujinimas, plėtojimas bei su pagrindiniais duomenimis apie karus susijusių duomenų (*related data*) rinkinių (materialinės valstybių galimybės kariauti, valstybių sąjungų ir diplomatinio atstovavimo formos, narystė tarptautinėse organizacijose, teritorinė kaimynystė, kultūrinės grupės, prekyba ir kt.) for-

---

⁵ Žr. Sorokin P. A., *Social and Cultural Dynamics*, vol. 3, *Fluctuation of Social Relationship, War and Revolution*, New York: American Book, 1937; Wright Q., *A Study of War*, 2nd ed., 2 vols., Chicago: University of Chicago Press, 1965; Richardson L. B., *Arms and insecurity: a Mathematical Study of the Causes and Origins of War*, Ann Arbor, Mich, reprinted for Boxwood Press by University Microfilms International, 1978; Richardson L. B., *Statistics of Deadly Quarrels*, Pittsburgh: Boxwood Press, 1960.

⁶ Išsamiau susipažinti su šiais duomenų rinkiniais galima: Eck K. (1995), “Beginner’s Guide to Conflict Data: Finding and Using the Right Data Set”, *Uppsala Conflict Data Program Paper # 1*, http://www.pcr.uu.se/publications/UCDP_pub/UCDP_paper1.pdf, 2010 07 26. Taip pat galima žr.: COW Home Page, <http://www.correlatesofwar.org/links.htm>, 2010 07 26.

mavimas⁷. Taip ilgainiui COW tapo milžiniška sukauptos ir labai nuosekliai susistemintos apie visus pasaulyje po 1816 metų įvykusius karus informacijos, kuri iki tol buvo išbarstyta daugybėje šaltinių, saugykla.

Pirmoje projekto pagrindu 1972 metais išleistoje knygoje pristatyti nuo 1816 iki 1965 metų įvykusių karų analizės rezultatai. Tuomet tyrinėtojai surinko prieinamus duomenis apie tuo laikotarpiu įvykusius tarptautinius intrasisteminius (t. y. tarpvalstybinius) ir ekstrasisteminius (t. y. kolonijinius, arba imperialistinius) karus, kurių užregistruoti nuotoliai buvo didesni negu 1000 karių. Iš viso nustatyta, kad per šį laikotarpį įvyko 93 taikomus kriterijus atitinkantys karai, iš jų 50 buvo intrasisteminiai ir 43 ekstrasisteminiai.

Antroje po dešimties metų išleistoje knygoje naudotą klasifikaciją autoriai dar išplėtė ir pilietinių karų kategorija. Taip į bendrą aiškinamąją struktūrą (*general explanatory framework*) buvo siekiama įtraukti ir šį gana paplitusį jėgos naudojimo pasireiškimą, kurio „kaip ilgalaikio istorinio fenomeno kiekybinis požiuūriū iki tol niekas netyrinėjo ir nebandė sukurti tam reikalingos detalios longitudinalinės duomenų bazės“⁸. Taip 1982 metais išleistoje knygoje jau aprėptas laikotarpis nuo 1816 iki 1980 metų. Per tą laiką užregistruota 118 tarptautinių (intra- ir ekstrasisteminių) karų. Taip duomenų bazę papildė informacija apie 106 pilietinius karus.

Nors, kaip jau minėta, parengus išsamų duomenų apie karus rinkinį nebuvo sukurta nauja teorija, bet pagrindinė karų duomenų bazė ir toliau buvo nuolat atnaujinama. 2003 metais atnaujintą 1816–1997 metų laikotarpio duomenų bazę, kurią sudaro 401 karo (79 tarpvalstybinių, 108 ekstravalstybinių ir 214 vidaus karų) duomenys, parengė Singerio ir Smallo bendraminčiai Meredith R. Sarkees ir Frankas W. Waymanas⁹. Tie patys autoriai parengė ir čia jau minėtą trečiąjį 2010 metų knygos leidimą, t. y. tęsia anksčiau pradėtą darbą. Dabar jau aprėptas 192 metų laikotarpis – nuo 1816 iki 2007 metų. Dar išpūdingesnis į duomenų bazę įtrauktų karų skaičius – 655: 95 tarpvalstybiniai, 163 ekstravalstybiniai, 335 vidaus ir 62 nevalstybiniai karai, tarp jų, kaip netrukus galėsime įsitikinti, randame vieną ar kitaip aptartus ir „lietuvių karus“. Bet prieš tai dar trumpai paaiškinsime, kaip šioje duomenų bazėje klasifikuojami karai.

⁷ Su visais šiais susijusių duomenų rinkiniais dabar galima susipažinti nuolat veikiančioje projekto interneto svetainėje <http://www.correlatesofwar.org>

⁸ Small M., Singer J. D., *Resort to Arms: International and Civil Wars, 1816–1980*, p. 204.

⁹ Žr. Sarkees M. R., Wayman F. W., Singer J. D., “Inter-State, Intra-State, and Extra-State Wars: A Comprehensive Look at Their Distribution over Time, 1816–1997”, *International Studies Quarterly*, 2003, vol. 47, no. 1, p. 49–70.

1.2. COW karų klasifikacija

Siekdami užsibrėžto tikslo Singeris ir jam talkinti pradėjęs istorikas Melvinas Smallas (g. 1939) nuo pat pradžių nuosekliai rėmėsi gerai apgalvotu teoriniu duomenų apie karus pagrindu. Jie pirmiausia apsisprendė, kad karu bus laikomas ne bet koks ginkluotas konfliktas, kurio metu šaudoma ar būna aukų. Buvo nuspręsta, kad karu, kuris galėtų būti traukiamas į duomenų rinkinius ir po to pagal įvairius parametrus koduojamas ir analizuojamas, būtų laikomas tik toks reguliarių karinių junginių susidūrimas, kurio metu patiriami gana dideli su mūšiais susiję nuostoliai. Karu, kuris gali būti ištrauktas iš duomenų rinkinį, projekto iniciatoriai nusprendė laikyti tik tokį ginkluotą konfliktą, kurio metu dalyvaujančios šalys dėl karo veiksmų prarado ne mažiau kaip 1000 karių¹⁰. Taikių civilių gyventojų aukos čia neskaičiuojamos.

Ši pradinė Singerio ir Smallo nuostata ir toliau liko nepakitusi per visą projekto gyvavimo laiką. Iki šiol karu sutarta laikyti tokį ginkluotą susidūrimą, kurio metu kariaujančios šalys patyrė ne mažiau kaip 1000 su mūšiais susijusių aukų suminius nuostolius per ne ilgesnį kaip metai laikotarpį nuo karo pradžios. Kiekviena atskira valstybė ar kitoks darinys bus laikomi karo dalyviais, jeigu prarado daugiau kaip 100 kovotojų arba į karo veiksmus įtraukė daugiau kaip 1000 karių.

Be apsisprendimo dėl pagrindinio karo kriterijaus, projekto kūrėjai Singeris ir Smallas išplėtojo karų klasifikaciją, kurios pagrindiniu kriterijumi buvo pasirinkta karų dalyvių tipologija, pagrįsta tam tikra tarptautinės sistemos samprata. Pasak projekto kūrėjų, karo dalyvis gali būti bet kuris politinis darinys (*entity*), jeigu jis, nepriklausomai nuo statuso, turi pakankamai gyventojų (ne mažiau kaip 0,5 mln.), kas suponuoję pakankamas fizines galimybes siekti savo politinių tikslų naudojant ir karines priemones¹¹.

Čia reikėtų paaiškinti, kad Singeris ir Smallas tarptautinėje socialinėje sistemoje skyrė net kelis analitinius lygmenis, iš kurių svarbiausi yra du – *tarptautinė* sistema ir *tarpvalybinė* sistema. Pirmoji apima visas valstybes ir visus kitus įmanomus politinius darinius, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių neturi pripažintos valstybės statuso. Antroji – tai tikrai tarptautiniu mastu pripažintos valstybės. Pripažinimo forma šiuo atveju priklauso nuo laikotarpio – 1816–1919 metais valstybėmis buvo laikomi tie politiniai dariniai, kuriuos pripažino pagrindinės didžiosios valstybės (tuomet pirmiausia Prancūzija ir Didžioji Britanija), o nuo 1920 metų – valstybės, kurios beveik visos priklausė Tautų Lygai, o vėliau – Jungtinėms Tautoms, arba (jeigu nepriklausė minė-

¹⁰ Singer J. D., Small M., *The Wages of War: 1816–1965 Statistical Handbook*, p. 35.

¹¹ Ten pat, p. 20.

toms organizacijoms) buvo pripažintos bent dvejų didžiųjų valstybių.

Kitaip žodžiais tariant, politinio darinio priklausomybė *tarptautinei* sistemai dar nebūtinai reiškė, kad jis (nepripažinta valstybė, mandatinė teritorija, kolonija, okupuota teritorija ir kt.) priklauso *tarpvvalstybinei* sistemai. Ši perskyra ir buvo pati svarbiausia, nes ji leido sugrupuoti visus tarptautinius karus į dvi kategorijas – *intrasisteminius* (vykstančius tarpvalstybinės sistemos viduje tarp jos narių, kitaip tariant, *tarpvvalstybinius*) ir *ekstrasisteminius* (t. y. vykstančius tarp valstybės – tarpvalstybinės sistemos narės – ir politinio darinio, kuris dėl vienokių ar kitokių priežasčių nepriklauso šiai sistemai, kitaip tariant, *kolonijinius*, arba *imperialistinius*) karus.

Tiesa, vėliau projekto kūrėjų šalininkai ir idėjos puoselėtojai nusprendė taikytą karų klasifikaciją šiek tiek modifikuoti. Atsižvelgiant į tai, kad pasaulyje didėja ne tarpvalstybinių, o būtent vidaus karų ir jų dalyvių įvairovė, buvo nuspręsta dar labiau išplėsti būtent vidaus karų kategoriją ir atitinkamai modifikuoti intrasisteminių (tarpvalstybinių) ir ekstrasisteminių karų definicijas. Dabar pagrindiniu karų klasifikacijos atskaitos tašku buvo pasirinkta jau ne tarptautinė ir tarpvalstybinė sistemos, o valstybė, kuri šiame projekte suprantama kaip „vyriausybės valdomas teritorinis darinys“¹². Atsižvelgiant į tai, kas yra karo dalyviai – valstybės ar kas nors kita, ir yra skiriami keturi karų tipai, t. y. karai gali būti arba *tarpvvalstybiniai* (kariauja dvi ir daugiau valstybių), arba *ekstravalstybiniai* (valstybės kariauja su valstybės statuso neturinčiais politiniais dariniais už savo teritorijos ribų)¹³, arba *vidaus* (kariaujama pripažintos valstybės teritorijoje, t. y. pilietiniai, taip pat regioniniai ir tarpbendruomeniniai), arba *nevalstybiniai* (kariauja ne valstybės, bet kiti nevalstybiniai ar netgi neteritoriniai dariniai). Ši nauja keturypė klasifikacija sudarė galimybes aprėpti praktiškai visus dabartiniame pasaulyje vykstančius karus, neatsižvelgiant į tai, kas ir kodėl kariauja, ir visą sukauptą informaciją sutalpinti keturiuose duomenų rinkiniuose.

1.3. COW karų kodavimas

Apsisprendę dėl karų definicijos ir klasifikavimo sistemos projekto vystytojai toliau jau galėjo pradėti rinkti konkrečius duomenis apie konkrečius karus. Pirmas ir pats svarbiausias klausimas, kuris pirmiausia domino

¹² Sarkees M. R., Wayman F. W., *Resort to War: a Data Guide to Inter-state Extra-state, Intra-state, and Non-state Wars, 1816–2007*, p. 12.

¹³ Čia atkreipsime dėmesį į tai, kad ekstravalstybinių karų sąvoka nėra tapati anksčiau vartotai ekstrasisteminių karų sąvokai, nes pirmieji gali vykti tik už šalies teritorijos ribų, o antrieji – ir metropolijos teritorijoje.

COW kūrėjus, – kiek kariaujančios pusės patyrė su mūšiais susijusių aukų. Tai ypač svarbus rodiklis, nes iš žuvusiųjų skaičiaus pirmiausia buvo sprendžiama, ar konkretus ginkluotas susidūrimas gali būti laikomas tikru karu ir traukiamas į duomenų bazę. Tam reikėjo kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti, ar žuvusių karių skaičius buvo didesnis kaip 1000 aukų per metus. Antra, pagal su mūšiais susijusių karių žūčių skaičių buvo matuojamas ir įvertinamas karo intensyvumas ir žiaurumas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad šiuo atveju buvo skaičiuojami tik mūšiuose žuvę ar vėliau dėl mūšio lauke patirtų sužeidimų ar susirgimų mirę kariai, bet ne taikūs civiliai, net jeigu jie ir prarado gyvybes dėl karo veiksmų.

Nesunku įsivaizduoti, kaip sudėtinga tokius skaičius gauti, nes būtų keista, kad vykstant karo veiksmams žuvusiųjų skaičiavimas būtų buvęs kažkieno pats svarbiausias užsiėmimas. O ir vėliau kariaujančių šalių pateikta informacija dažniausiai būna iškraipyta dėl politinių sumetimų. Tais atvejais, kai reikia pabrėžti priešo žiaurumą, saviškių aukų skaičius gali būti padidinamas, o kai reikia parodyti savo šaunumą – logiška savo aukų skaičių sumažinti. Kaip pažymi 2010 metų knygos autoriai, jie pirmiausia ir daugiausia rėmėsi plačiai naudojamais karų aprašymais¹⁴. Neradus pakankamai duomenų ten, buvo pasitelkiamos konkreitiems karams ar netgi mūšiams skirtos istorikų monografijos. Na, o tais atvejais, kai duomenų taip ir nepavykdavo rasti, naudojantis kitais šalutiniais duomenimis (armijų dydis, medicinos technologijų išsivystymas, bendras ir pagrindiniuose mūšiuose nukentėjusiųjų – žuvusiųjų ir sužeistųjų – skaičius ir t. t.) tekdavo spėti apytikslį aukų skaičių¹⁵.

Antras projekto vykdytojus dominęs klausimas – karo dalyvių statusas, t. y. kas konkrečiai su kuo kariavo, kaip turėtų būtų įvardytos kariaujančios pusės ir jų organizuotos karinės pajėgos. Nuo to, kas yra karo dalyviai, galiausiai priklauso ir karo tipas – tarpvalstybinis, ekstravalstybinis, vidaus ar nevalstybinis. Šis klausimas COW mokslininkus paskatino sudaryti visų įmanomų karo dalyvių sąrašą. Žinoma, lengviausia suregistruoti ir suskaičiuoti valstybes – tarpvalstybinės sistemos nares. Kiek sunkiau apibrėžti, kaip turi būti vertinami politiniai dariniai – karo dalyviai, kurie neturi pripažintos valstybės statuso, tačiau yra pajėgūs dalyvauti karo veiksmuose. Galiausiai

---

¹⁴ Richardson L. B., *Statistics of Deadly Quarrels*, Pittsburgh: Boxwood Press, 1960; Wright Q., *A Study of War*, 2nd ed., 2 vols., Chicago: University of Chicago Press, 1965; Kohn G. Ch., *Dictionary of Wars*, New York: Checkmark Books, 1999; Clodfelter M., *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Reference to Causality and Other Figures, 1500–2000*, 2nd ed., Jefferson, N. C.: McFarland, 2002; Philip C., Axelrod A., *Encyclopedia of Wars*, vol. 1–3, New York: Facts on File, 2005.

¹⁵ Sarkees M. R., Wayman F. W., *Resort to War: a Data Guide to Inter-state Extra-state, Intra-state, and Non-state Wars, 1816–2007*, p. 52.

buvo nuspręsta, kad iš principo lemiamas kriterijus čia bus geografinė kovojančios šalies teritorijos padėtis. Jeigu ji nėra pripažintos valstybės integrali dalis, tuomet ekstravalstybinio karo dalyviais bus laikoma valstybė (viena kariaujanti šalis) ir tam tikras politinis darinys (kita konflikto šalis). Jeigu ji yra pripažintos valstybės integrali dalis, tada vyksta vidaus karas, o jo dalyviais bus laikoma valdžia ir savo politinių tikslų siekiantys sukilėliai. Tiesa, patys knygos autoriai pripažįsta, kad šis „teritorinis“ kriterijus „šlubuoja“, nes sunku vienareikšmiškai apibrėžti „įvairių Osmanų imperijos dalių statusą arba išspręsti Alžyro, kurį Prancūzija laikė integralia šalies teritorijos dalimi, problemą“¹⁶. Savo ruožtu, kiek „užbėgdami už akių“, pridursime, kad ne mažiau problemiška situacija, susijusi su karais, formaliai vykusiais Rusijos imperijoje arba Sovietų Sąjungoje.

Trečias klausimas – kas nešė pagrindinę kariavimo naštą (*bulk of fighting*) – kyla tuomet, kai aprašomi sudėtingi karai (pavyzdžiui, pasauliniai), kuriuose dalyvauja daug valstybių ir netgi nevalstybinių darinių. Todėl atsižvelgiant į tai, kas neša pagrindinę kariavimo naštą, sprendžiamas ir karo tipo klausimas. Tačiau kaip nuspręsti, kaip nustatyti, kas iš tikrųjų neša pagrindinę kariavimo naštą? Ar tai šalis, kuri patiria daugiausia nuostolių? O gal ta, kuri įtraukė į kovos veiksmus didžiausias karines pajėgas? O gal ta karo dalyvė, kurios veiksmai padarė daugiausia nuostolių priešams? Čia dar galima diskutuoti, tačiau paprastai gyvenime nėra taip jau sunku atskirti, kas iš tikrųjų kariauja, o kas yra tiktai marginalai, kurie dalyvauja tik tam, kad iškeltų savo vėliavas. Šis klausimas ypač įdomus nagrinėjant praktiškai visus „lietuvių karus“, išskyrus partizaninį karą, kai lietuviai kovojo vieni vieni. Tačiau 19 amžiaus sukilimai, kurie vyko drauge su lenkais, ar Nepriklausomybės kovos, kurių pradžioje dalyvavo vokiečiai, šiuo požiūriu tikrai nagrinėtini.

Ketvirtas klausimas – karo trukmė. Tai, atrodytų, paprasčiausias klausimas. Būna tikta nustatyti karo veiksmų pradžią ir pabaigą bei galimas jų pauzes. Tačiau, pasirodo, ne taip paprasta nuspręsti, kokią datą galima laikyti karo pradžia. Viena vertus, karo pradžia galima laikyti teisinį karo paskelbimo aktą. Antra vertus, karas gali būti paskelbtas, bet mūsų ir kiti karo veiksmai prasidėti daug vėliau. Tuomet karo pradžia reikėtų laikyti realių kovų pradžią. Pagaliau dar sunkiau datuoti karų (pavyzdžiui, Lietuvos partizaninį karą), kurie niekaip nebuvo paskelbti, pradžią. Tačiau bet kuriuo atveju karas laikomas vykstančiu tol, kol šalys praranda ne mažiau kaip 1000 karių aukų per metus. Karo pabaiga atitinkamai gali būti arba paliaubos, arba susitarimas dėl ugnies nutraukimo, arba taikos sutartis, arba

¹⁶ Ten pat, p. 53.

tiesiog nutrukę karo veiksmai pajėgoms „išsikvėpus“ (ypač tai būdinga vidaus karams), kai jokie kariaujančių šalių susitarimai iš viso nepasirašomi, bet karių aukų skaičius nesiekia 1000 per metus.

Penktas klausimas – karo transformacija. Šis klausimas susijęs su didele karų įvairove ir tuo, kad kartais sunku konkrečius karus priskirti vienai ar kitai kategorijai. Tai nutinka ypač tuomet, kai keičiasi kokio nors konkretaus karo dalyvio statusas arba į jį įsitraukia nauji skirtingo statuso dalyviai. Taip vidaus karas, ištraukus užsienio valstybei, gali virsti tarpvalstybiniu karu arba, priešingai, pasibaigus tarpvalstybiniam karui, gali prasidėti ekstravalstybinis, arba vidaus karas, kai vyriausybei tenka susiremti su jai besipriešinančiais sukilėliais. Knygos autoriai pažymi, kad šį momentą kartais gana sunku užfiksuoti, tačiau, jų manymu, šiuo atveju ypač svarbus pagrindinės kariavimo naštos (žr. trečiąjį klausimą) kriterijus¹⁷.

Galiausiai šeštasis klausimas – karo iniciatoriai ir rezultatas. Karo iniciatorius – tai šalis ar politinis darinys, kuris pradėjo karą. Nebūtinai tai iš karto akivaizdu, nes karo provokatorius ne visada yra jo iniciatorius, tačiau ilgainiui tai vis tiek paaiškėja ir užfiksuojama istorikų tyrimuose. Tačiau tai, žinoma, ne kiekybinis, o kokybinis vertinimas. Lygiai taip vertinamas ir karo rezultatas bei nustatomas karo laimėtojas ir pralaimėtojas. Tačiau netrūksta ir atvejų, kai karas baigiasi „lygiosiomis“, t. y. kai nė viena iš pusių nepasiekia savo politinių tikslų, o karo pabaiga reiškia tik prieškarinės padėties atkūrimą (pvz., 1950–1953 m. Korėjos karas).

Taigi šie ir kiti konkretūs klausimai keliami tiriant kiekvieną tyrėjų akiratin patekusį karą, kad vėliau būtų galima suformuluoti ir bendresnes išvadas, tinkančias apskritai visiems karams. Bet, žinoma, nesunku pastebėti, kad toli gražu nėra paprasta atsakyti į šiuos klausimus, kai kalbama apie konkretų karą. Tuo nesunkiai galėtume įsitikinti, jeigu savęs paklaustumė, ar į visus šiuos klausimus galime aiškiai ir tiksliai atsakyti, jeigu keltume juos norėdami apibūdinti Lietuvos kariautus karus. Tačiau, šiaip ar taip, tam tikrus atsakymus, susijusius su „lietuvių karais“, vis dėlto COW duomenų rinkiniuose randame. Todėl turime ir puikią progą palyginti šią informaciją su tuo, ką patys žinome apie savo karus. Ir netruksime įsitikinti, kad tai, kas žinoma ir akivaizdu mums, dar nebūtinai žinoma ir akivaizdu kitiems.

---

¹⁷ Ten pat, p. 57.

2. LIETUVOS NACIONALINĖ KARIAVIMO PATIRTIS IR COW

Nors Lietuva – nedidelė ir taikinga šalis, gerai žinome, kad tiek 19-ajame, tiek 20-ajame amžiuje lietuviams teko nemažai pakariauti. Nuo 1816 iki 2007 metų, jeigu neskaitysime karų, kuriuose mūsų tėvynainiams teko savo noru arba prievarta kovoti su svetimomis vėliavomis ir dėl svetimų interesų, dalyvauta net keturiuose didelio masto karuose, kuriuose buvo kovojama su Lietuvos vėliava ir kurių aukų skaičius viršijo 1000 kovotojų per metus. Šie karai gerai žinomi ir, iš pirmo žvilgsnio atrodo, išsamiai ištyrinėti – tai 1830–1831 metų ir 1863–1864 metų sukilimai, 1918–1920 metų Nepriklausomybės karai su bolševikais, bermontininkais ir Lenkija ir pagaliau 1944–1953 metų Lietuvos partizaninis karas su Sovietų Sąjunga.

Iš karto pasakysime, kad tik paskutinėje COW pagrindu parengtoje knygoje visi keturi karai vienaip arba kitaip paminėti. Trys ankstesni (išskyrus paskutinį – partizaninį karą) vienaip ar kitaip minimi ir ankstesnėse 1972 ir 1982 metų Singerio ir Smallo parengtose knygose.

2.1. 1830–1831 ir 1863–1864 metų sukilimai

Šių karų aprašymai labai panašūs, todėl juos aptarsime drauge. 1830–1831 metų sukilimas visuose trijuose knygos leidimuose buvo įvardytas kaip „1831 metų Pirmasis lenkų karas“ (*The First Polish War of 1831*)¹⁸. Analogiškai 1863–1864 metų sukilimas – kaip „1863–1864 metų Antrasis lenkų karas“ (*The Second Polish War 1863–1864*)¹⁹. Šie pavadinimai neturėtų stebinti, nes Lietuvos, kaip atskiro geopolitinio vieneto, išskyrimas tuomet buvo sunkiai įsivaizduojamas. Tačiau labiau nusivilti tenka perskaičius 2010 metų knygos leidime pateiktus šiek tiek išsamesnius šių karų *pristatymus* (*narratives*). Ten, deja, aprašomi tik su įvykiais Lenkijos Karalystėje susiję karo veiksmai, o Lietuva apskritai neminima. Tad vien jau šiuo požiūriu pateikta informacija galėtų būti tikslinama.

Manytume, kad būtų įdomu įvertinti būtent Lietuvos kovotojų indėlį į bendrą kovą ir palyginti ją su Lenkijos įnašu. O knygoje randame tik apibendrintą informaciją: nurodoma, kad per 1831 metų karą, kuris vyko beveik metus, žuvo 20000 lenkų ir 15000 rusų, o per 1863–1864 metų karą, vykusį kiek ilgiau nei metus, – 6500 lenkų ir 10000 rusų.

Šiuos skaičius autoriai pateikė remdamiesi gana plataus spektro gau-

¹⁸ Sarkees M. R., Wayman F. W., *Resort to War: a Data Guide to Inter-state Extra-state, Intra-state, and Non-state Wars, 1816–2007*, p. 351–352.

¹⁹ Ten pat, p. 370.

šiais šaltiniais. Apibūdinant 1831 metų karą, be pagrindinių statistinių duomenų rinkinių, remiamasi anglų, vokiečių ir prancūzų kalbomis išleistomis studijomis apie 1830–1831 metų įvykius ir tuometę Rusijos imperiją²⁰. Apie 1863–1864 metų karą duomenys pateikiami remiantis kiek kuklesniu šaltinių sąrašu²¹. Tačiau nesunku pastebėti, kad tiek vienu, tiek kitu atveju autoriai nesinaudojo nei rusų, nei lenkų, nei lietuvių kalba skelbtais tyrimais. Tad šiuo požiūriu irgi dar būtų galima daug nuveikti, siekiant patikslinti kovojusių šalių patirtus nuostolius.

Pavyzdžiui, Rusijos tyrėjai pateikia ganėtinai skirtingus duomenis ir mano, kad Vakaruose išspaudintose studijose apie lenkų karus žuvusiųjų skaičiai buvo pernelyg išpūsti. Borisas Urlanis, remdamasis rusiškais šaltiniais, teigia, kad per 1830–1831 metų sukilimą žuvo daugiau kaip 6000 rusų karių, o „keturiuose pagrindiniuose mūšiuose lenkų nuostoliai buvo 13 % didesni negu rusų. Dėl to galima tvirtinti, kad bendras žuvusiųjų skaičius šiame kare siekė 13000^{22a}“. O 1863–1864 metų sukilimo metu, Urlanio nuo-

²⁰ Hordynsky J., *History of Late Polish Revolution*, Boston: Carter and Hendle, 1832; Brzozowski M., *La Guerre de Pologne en 1831*, Leipzig: Brockhaus, 1833; Gnorowski S. B., *Insurrection of Poland* London: James Ridgeway, 1839; Puzyrewski A., *Der Polnisch-Russische Krieg, 1831*, 3 vols., Vienna: Kreisler and Groger, 1893; Schiemann T., *Geschichte Russlands Unter Kaiser Nikolaus I*, vol. 3. Berlin: George Reimer, 1913; Reddaway W. F., et. al., eds., *The Cambridge History of Poland*, Cambridge: Cambridge University Press, 1941; Grunwald C., *Tsar Nicholas I*, New York: Macmillan, 1955; Leslie R. F., *Polish Politics and the Revolution of November, 1830*, London: London University, 1956; Curtis J. S., *The Russian Army under Nicholas I*, Durnham N. C.: Duke University Press, 1965; Clodfelter M., *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Reference to Causality and Other Figures, 1618–1991*, Jefferson, N. C.: McFarlan, 1992; Philip C., Axelrod A., *Encyclopedia of Wars*, vol. 1–3, New York: Facts on File, 2005; Stone R., *A Military History of Russia from Ivan the Terrible to the War in Chechnya*, Westport, Conn.: Praeger Security International, 2006.

²¹ Edwards H. S., *The Private History of Polish Insurrection*, London: Saunders, 1865; Reddaway W. F., et. al., eds., *The Cambridge History of Poland*, Cambridge: Cambridge University Press, 1941; Florinsky M. T., *Russia: A History and Interpretation*, vols. 2, New York: Macmillan, 1953; Leslie R. F., *Reform and Insurrection in Russian Poland*, London: London University, 1963; Clodfelter M., *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Reference to Causality and Other Figures, 1618–1991*, Jefferson, N. C.: McFarlan, 1992; Philip C., Axelrod A., *Encyclopedia of Wars*, vol. 1–3, New York: Facts on File, 2005.

²² Урланис Б. Ц., *Войны и народонаселение Европы: людские потери вооруженных сил Европейских странах в войнах XVII–XX вв. (Историко-статистическое исследование)*, Москва: Издательство социально-экономической литературы, 1960, с. 111. Taip pat galima žr. pakartotinį šios knygos leidimą: Урланис Б. Ц., *История военных потерь. Войны и народонаселение Европы. Людские потери вооруженных сил Европейских стран в войнах XVII–XX вв. (Историко-статистическое исследование)*, Санкт-Петербург – Москва: Полигон – Аст, 1999, с. 111.

mone, bendras žuvusiųjų skaičius buvo 5000²³.

Tačiau patys įdomiausi mums vis dėlto būtų pačių lietuvių tyrimai, kuriuose galbūt galima tikėtis rasti ir tiesiogiai su Lietuva susijusių duomenų, t. y. kiek karo veiksmuose, kurie vyko buvusios LDK teritorijoje ir kuriuose dalyvavo lietuvių pajėgos, žuvo karių. Jeigu 1000 aukų „limitas“ būtų viršytas – šiuo atveju tikrai reikėtų šį karą vadinti ne lenkų, o lenkų-lietuvių karu su Rusijos imperija. Tačiau lietuviškoje historiografijoje mums nepavyko aptikti kokių nors konkretesnių duomenų. Viename iš išsamiausių darbų – Felikso Sliesoriūno 1831 metų sukilimui skirtoje monografijoje²⁴ – pateikta daug konkrečių duomenų apie atskirus karo veiksmų epizodus ir netgi apie kariavusių pusių nuostolius kiekvienu konkrečiu atveju. Tačiau, deja, autorius taip ir nesusumavo visų savo nustatytų su mūšiais susijusių aukų nuostolių. Todėl būtų labai įdomu, jeigu to laikotarpio specialistai suskaičiuotų ir įvertintų bei palygintų su kitų tyrimų rezultatais šiuos po kruopelytę jau gana senokai Sliesoriūno surinktus duomenis.

Tas pats tiktų ir duomenims apie 1863–1864 metų sukilimą Lietuvoje. Tiesa, šiuo atveju historiografijoje pavyko aptikti apibendrintų skaičių, kuriuos 1958 m. pateikė Leonas Gentvila-Bičkauskas:

Toli gražu neišsamiais šių [oficialių – G.V.] šaltinių duomenimis, Lietuvoje ir Baltarusijoje 1863 laikotarpiu veikė 280 sukilėlių būrių, kurių eilėse kovėsi 77000 sukilėlių. <...> Istorinės literatūros duomenimis, Lietuvoje ir Baltarusijoje sukilimui malšinti buvo panaudota iš viso 100000 kareivių ir karininkų. <...> Oficialiais duomenimis, Lietuvoje ir Baltarusijoje susirėmimuose su kariuomene daugiau kaip 5934 sukilėliai buvo užmušti, daugiau kaip 733 sukilėliai sužeisti ir 1361 sukilėlis paimtas į nelaisvę. Vyriausybės kariuomenės tikruosius nuostolius oficialūs šaltiniai aiškiai slepia, nurodydami, kad iš sukilimo malšintojų tik 261 žmogus buvo užmuštas, 916 žmonių sužeista ir 18 žmonių pateko į nelaisvę. Kad vyriausybinių kariuomenė turėjo didesnių nuostolių, rodė žuvusių kareivių bei karininkų lentelės, buvusios vienoje Vilniaus koplyčioje, kurią M. Muravjovas 1865 m. pastatė kritusių sukilimo malšintojų garbei...²⁵

Tačiau, be abejo, nuo šių tyrimų rezultatų paskelbimo praėjo nemažai laiko, todėl naujausių tyrimų apibendrinantus duomenis tikrai būtų įdomu kada nors išvysti.

Ne mažiau įdomu būtų grįžti ir prie, atrodo, jau išspręsto klausimo – kas tuose sukilimuose buvo kariaujančios pusės. COW sudarytojai trečiajame knygos leidime nurodo, kad ir vienu, ir kitu atveju kariaujančios pusės buvo Rusija ir „lenkai“. Aišku, nesunku suvokti, kas turima omenyje, kai minima

²³ Урланис Б. Ц., *Ten pat*, p. 113.

²⁴ Sliesoriūnas F., *1830–1831 metų sukilimas Lietuvoje*, Vilnius: Mintis, 1974.

²⁵ Bičkauskas-Gentvila L., *1863 metų sukilimas Lietuvoje*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958, p. 287–288.

Rusija. Tačiau visai aišku, kad duomenų rinkinio sudarytojai ne visai tiksliai suvokia, kas buvo „lenkai“. Viena vertus, Lenkija, o tiksliau Lenkija–Lietuva, po 1816 metų nebeprisiklausė tarpvalstybinei sistemai. Antra vertus, bet kuriuo atveju ji (jos) priklausė tarptautinei sistemai, nes ir toliau reikėsi kaip politinis darinys, turintis aiškius politinius tikslus ir, be viso kito, galintis mesti iššūkį valstybei – tarpvalstybinės sistemos narei – bei gana ilgai ir veiksmingai dalyvauti karo veiksmuose.

COW duomenų bazėje šie „nevalstybiniai“ politiniai dariniai skirstomi į dvi grupes – geopolitinius vienetus ir neteritorinius darinius. Pirmieji susiję su konkrečia teritorija, o antrieji – ne (pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos ar teroristinės grupuotės). Turbūt nekyla abejonių, kad šio sukilimo atveju „lenkai“ yra geopolitinis vienetas. Tačiau dabartinės istoriografijos kontekste šio vieneto teritorijos ribas tapatinti su vadinamąja „kongresine Lenkija“ mažų mažiausiai – nesupratimas. Tam prieštarauja ne tik faktas, kad karas buvo apėmęs ne tik Lenkiją, bet ir buvusios LDK žemes, kurios buvo administruojamos jau kaip Rusijos gubernijos, bet ir tai, kad jis paliko gilų įspaudą ne tik lenkų, bet ir lietuvių tautos istoriniame likime. Nieko nuostabaus, kad to nesuvokia toli nuo mūsų dirbantys tyrėjai. O mums reikėtų kelti klausimą, ar mes patys tai visiškai įsisąmoninome. Šiuo požiūriu ypač įdomi ir vertinga Dariaus Staliūno studija „Savas ar svetimas paveldas?“²⁶, kurioje autorius atskleidžia, kaip nepalankiomis politinėmis sąlygomis ilgą laiką manipuluota istorija ir kaip tai iškreipė 1863–1864 m. sukilimo sampratą Lietuvoje. Belieka tik apgailestauti, kad neteko aptikti ko nors panašaus, kas būtų skirta 1830–1831 m. sukilimui.

Galiausiai paskutinė pastaba. Atkreipsime dėmesį į tai, kad abu karai priskirti *vidaus karų* kategorijai. Iš pirmo žvilgsnio lyg ir viskas gerai. Karai iš tikrųjų vyko imperijos viduje. Tačiau dėl to, kad karai vyko buvusios Lenkijos–Lietuvos valstybės teritorijoje, ir turint omenyje, jog sukilimo tikslas buvo atsikratyti Rusijos valdžios ir atkurti nepriklausomybę, keistoka, kad autoriai šiuos karus laiko „pilietiniais karais dėl vietinių reikalų“ (*civil for local issues*). Tai atrodo keista, nes pagal visus kriterijus šie karai labiau panašūs ne į vidaus, o į ekstravalstybinius karus, kai valstybė kovoja su kažkada valstybe buvusiu ir vėl šį statusą atgauti bandančiu geopolitiniu dariniu, kuris siekia ne pakeisti imperijos politiką, bet apskritai nuo jos atsikirti.

Čia reikėtų atkreipti dėmesį, kad kaip tik dėl to visai neatsitiktinai anksesnėse knygos laidose šie karai kaip tik ir buvo priskirti ekstrasisteminių

---

²⁶ Staliūnas D., *Savas ar svetimas paveldas? 1863–1864 m. sukilimas kaip lietuvių atminties vieta*, Vilnius: Mintis, 2008.

karų kategorijai²⁷. Tačiau dabar, iš principo pakeitus karų tipologizavimo principus, jie atsidūrė vidaus karų grupėje. Žinoma, čia ne vieta kritikuoti sudarytojų sprendimą pasirinkti vienokias ar kitokias duomenų grupavimo taisykles. Tačiau formalus valstybių teritorijos (šiuo atveju Rusijos imperijos) vientisumo nuolatinis akcentavimas ir atsiribojimas nuo kariavusiųjų tikslų, mūsų nuomone, – pernelyg didelė prasilenkimo su istorine tiesa kaina, kurią tenka mokėti už tai, kad sukurta tipologizavimo sistema būtų nuosekli.

Atskirai aptarti reikėtų karų pradžios ir pabaigos datavimo principus. Knygoje 1831 m. karo pradžia laikoma 1831 m. vasario 7 d., o pabaiga – 1831 m. spalio 18 d., 1863–1864 m. karo pradžia – 1863 m. sausio 22 d., o pabaiga – 1864 m. balandžio 19 d. Gerai žinome, kad lenkų istoriografijoje 1831 m. sukilimas vadinamas Lapkričio sukilimu, nes jau 1830 m. tą mėnesį kilo jaunesniųjų lenkų karininkų maištas Varšuvoje. Tačiau pirmasis mūsų su Rusijos kariuomene įvyko 1831 m. vasarį. Bet vertėtų patikslinti, ar buvo kaip nors paskelbtas karas Rusijai, o gal Rusija išleido politinę karo veiksmų pradžią skelbiančią deklaraciją. Tie patys klausimai aktualūs ir aiškinantis dėl karų pabaigos datų.

Manytume, kad atsakymus į visus klausimus ir reikalingus patikslinimus turėtume rasti istoriografijoje. Tačiau, pabandžius šiuos duomenis surinkti, nesunku įsitikinti, kad jie labai išsibarstę ir, tiesą sakant, niekada net nebandyti sisteminti laikantis tų pačių principų. Tą būtinai reikėtų padaryti, nes, remiantis COW, 19 a. sukilimai vyko tikrai Lenkijoje, o Lietuva tuo metu buvo labai taikingas (?) kraštas.

2.2. 1918–1920 metų Nepriklausomybės karai

Pirmojoje 1972 m. COW knygoje Lietuvos Nepriklausomybės karai nebuvo atskirai išskiriami nei kaip vienas karas, nei kaip karų grupė. Į duomenų bazę buvo įtrauktas visas laikotarpis nuo 1917 m. perversmo Rusijoje iki pat pilietinio karo pabaigos 1921 m. keistu pavadinimu – *Rusijos tautų (Russian Nationalities) karas*. Galima manyti, kad į šį „katilą“ pateko ir Lietuvos Nepriklausomybės karai. Taip pat nediferencijuotos liko Lenkijos, Latvijos ir Estijos kariautos kovos²⁸. Akivaizdu, kad tuomet tyrinėtojams trūko tikslesnių duomenų apie visą šią maišalynę, kuri sutapo ir su Pirmojo pasaulinio karo pabaiga, ir su Rusijos imperijos žlugimu, ir su Rusijos pilietiniu karu. Tuomet buvo tik užfiksuota, kad per šį „karą“ žuvo apie 50000 kovotojų²⁹.

²⁷ Singer J. D., Small M., *The Wages of War: 1816–1965 Statistical Handbook*, p. 72–73; Small M., Singer J. D., *Resort to Arms: International and Civil Wars, 1816–1980*, p. 96–97.

²⁸ Singer J. D., Small M., *The Wages of War: 1816–1965 Statistical Handbook*, p. 38, 59.

²⁹ Ten pat, p. 75.

1982 metų leidime matome labiau diferencijuotą paveikslą. Ten netgi randame paaiškinimą, kodėl 1918 metais nepriklausomybę paskelbusių Baltijos šalių kovos su Rusijos bolševikais, autorių nuomone, dar negali būti laikomos tarpvalstybiniais karais. Pasak autorių, „sukilėlių grupuotė (*faction*) ar savo nepriklausomybę paskelbęs darinys tenkintų mūsų tarpvalstybinės sistemos nario kriterijus tik tuomet, jeigu tai būtų padaryta ne vėliau kaip prieš šešis mėnesius iki karo veiksmų pradžios. Todėl Baltijos tautų kovos su Sovietų Rusija 1918–1920 metais <...> priklauso kolonijinių karų kategorijai“³⁰. Dėl to, jog nebuvo praėję šeši mėnesiai nuo nepriklausomybės paskelbimo dienos, t. y. kad neatitiko šio kriterijaus, nuo *Rusijos tautų (Russian Nationalities) karo* buvo atskirtas ir 1919–1920 metų Rusijos–Lenkijos karas. Tačiau, nepaisant to, išliko nepakitęs *Rusijos tautų karo* metu žuvusių karių skaičius – 50000³¹. Tačiau tuomet keista, kad šis reikalavimas netaikomas panašiu laiku savo nepriklausomybę paskelbusioms Baltijos šalims. Juk nuo Lietuvos Vasario 16-osios iki Rusijos bolševikų pajėgų pasirodymo gruodį buvo praėję daugiau negu šeši mėnesiai.

Taigi, kaip matome, tikslesnių Lietuvos kariavimo istorijos duomenų minėtų knygų autoriai ir jų pagalbininkai turėjo gana mažai. Kadangi ankstesnėse knygose nėra konkrečių karų aprašymų ir atitinkamų bibliografinių nuorodų, iš bendro milžiniško literatūros sąrašo, pateikto knygos pabaigoje, sunku nustatyti, kuo konkrečiai vadovavosi autoriai.

Tačiau bet kuriuo atveju galima su malonumu konstatuoti, kad situacija aiškiai tapo daug geresnė, kai 2010 metų leidinyje buvo pateikti esmingai patikslinti duomenys. Pažvelgę į bendrą tarpvalstybinių, ekstravalstybinių, vidaus ir nevalstybinių karų sąrašą³², ne tik nebeaptiksime pramanyto *Russian Nationalities War – 1917–1920 m. karo*, bet vietoje jo tarpvalstybinių karų grupėje, greta jau anksčiau pripažinto Rusijos–Lenkijos karo (1919–1920)³³, rasime paminėtą Estijos Nepriklausomybės karą (1918–1920 m.)³⁴ ir Latvijos Nepriklausomybės karą (1918–1920 m.)³⁵, kurių metu šios šalys, palaikomos Vokietijos ir Suomijos, atrėmė Rusijos bolševikų puolimus. Tai rodo, kad duomenų rinkinio kūrėjai kur kas labiau įsigilino į to laikotarpio istorijos niuansus ir galėjo tiksliau aprašyti tuomet vykusias kovas.

---

³⁰ Small M., Singer J. D., *Resort to Arms: International and Civil Wars, 1816–1980*, p. 53.

³¹ Ten pat, p. 98.

³² Sarkees M. R., Wayman F. W., *Resort to War: a Data Guide to Inter-state Extra-state, Intra-state, and Non-state Wars, 1816–2007*, p. 579–594.

³³ Ten pat, p. 126.

³⁴ Ten pat, p. 124.

³⁵ Ten pat, p. 125.

Tačiau vis dėlto ten neišskirtos Lietuvos Nepriklausomybės kovos. Tačiau kaip atskiras ir gana daug aukų pareikalavęs karas (žuvo po 500 abiejų kariavusių pusių karių) aptartas 1920 m. Lietuvos–Lenkijos karas³⁶. Jis COW duomenų bazėje yra vienintelis tarpvalstybinis karas, kuriame karo dalyve įvardijama Lietuva, kaip tarpvalstybinės sistemos narė. Todėl ypač įdomu pamatyti, kokie duomenys apie šį karą pateikti.

Knygoje pateikiamame trumpame karo pristatyme (*narrative*) trumpai atpasakojamos Lietuvos ginčo su Lenkija dėl Vilniaus peripetijos, apibūdinamas Rusijos, Vokietijos ir Tautų Lygos vaidmuo, Lenkija įvardijama kaip konflikto iniciatorė ir revizionistė. Tačiau, nepaisant to, kad šis aprašymas pagrįstas autoritetingais šaltiniais³⁷, vis dėlto autoriams nepavyko išvengti kai kurių klaidų ir netikslumų. Tekste ne visai tiksliai nurodoma, kad iki 18 amžiaus pabaigos Lietuva buvo Lenkijos dalis³⁸. Antra, supainioti 1917 m. gruodžio 11 d. ir 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės aktai, nes Vasario 16 d. Aktas apibūdinamas kaip dokumentas, kuriuo Lietuva pasiskelbė nepriklausoma, bet Vokietijos proteguojama karalyste³⁹.

Lietuvos–Lenkijos karo kaip atskiro išskyrimas COW turėtų paskatinti mus dar kartą pamąstyti, ar tikrai Lietuvos Nepriklausomybės kovas derėtų laikyti vienu karu, ar trimis karais. Jeigu mūsų sąmonėje ir diskurse tai vienas karas, kariautas dėl to paties tikslo, galime konstatuoti, jog COW sudarytojai to nežino ir nesupranta. Arba, galimas dalykas, šis Nepriklausomybės kovų suskaidymas iš principo reiškia, kad Lietuvos kovos su bolševikais ir

³⁶ Ten pat, p. 131–132.

³⁷ Mowat R. B., *A History of European Diplomacy 1914-1925*, London: E. Arnold, 1927; Langer W. L. *European Alliances and Alignments*, New York: Knopf, 1931; Rabinavicius H., “The Fate of the Baltic Nations”, *Russian Review*, 1943 Autumn, vol. 3, no. 1, p. 34–44; Page S. W., “Lenin, the National Question and the Baltic States, 1917–1919”, *American Slavic and Eastern European Review*, 1948 February, vol. 7, no. 1, p. 15–31; Davies N., *White Eagle, Red Star: The Polish-Soviet War 1919–1920*, New York: St. Martin’s Press, 1972; Lieven A., *The Baltic Revolution: Estonia, Latvia, Lithuania and the Path to Independence*, New Heaven, Conn.: Yale University Press, 1994; White J. D., “National Communism and World Revolution: The Political Consequences of German Military Withdrawal from the Baltic Area in 1918–1919”, *Europe-Asia Studies*, 1994, vol. 46., no. 8, p. 1349–1369; Kohn G. Ch., *Dictionary of Wars*, New York: Checkmark Books, 1999; Hupchick D., Cox H., *The Palgrave Concise Historical Atlas of Eastern Europe*, Rev. and updated ed., New York: Palgrave, 2001; Clodfelner M., *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Reference to Causality and Other Figures, 1500–2000*, 2nd ed., Jefferson, N. C.: McFarland, 2002; Palmer A., *The Baltic: A New History of Region and its People*, New York: Overlook Press, 2005; Philip C., Axelrod A., *Encyclopedia of Wars*, vol. 1–3, New York: Facts on File, 2005.

³⁸ Sarkees M. R., Wayman F. W., *Resort to War: a Data Guide to Inter-state Extra-state, Intra-state, and Non-state Wars, 1816–2007*, p. 131

³⁹ Ten pat.

bermontininkais nelaikomos karais, nes nepareikalavo daugiau kaip 1000 su mūšiais susijusių karių aukų. Todėl šiuo požiūriu būtų svarbu surasti daugiau žinių ir patikrinti turimus duomenis apie tuo metu su mūšiais susijusių aukų skaičių. Deja, labai išsamioje Vytauto Lesčiaus knygoje, skirtoje Lietuvos kariuomenei Nepriklausomybės kovų laikotarpiu, jokių bendrų duomenų apie su mūšiais susijusias aukas nepavyko rasti⁴⁰. Tačiau šiuo požiūriu labai informatyvus Jono Vaičenonio straipsnis apie Lietuvos kariuomenę⁴¹, kuriame randame vertingų nuorodų į šaltinius⁴² ir tyrinėtojų darbus⁴³, kuriuose „pateikiamas ir tikslus žuvusiųjų, mirusių nuo žaizdų, dingusių be žinios sąrašas. Šiais duomenimis, kovose su bolševikais, bermontininkais ir Lenkija žuvo 1444 kariai, šauliai ir partizanai, 2 812 mirė nuo įvairiausių ligų. Tad karas nusinešė 4256 gyvybes. Buvo sužeista 93 karininkai, 2438 kareiviai ir 146 šauliai, iš viso 2766 asmenys. Dingusių be žinios suskaičiuota 2264“⁴⁴.

Tačiau, kaip matome, ir šiuo palankiu atveju, kai gana tiksliai žinomi bent jau Lietuvos nuostoliai, vis dėlto daug kas lieka neaišku. Todėl verta toliau gvildinti, kiek nuostolių patirta kiekviename iš trijų Nepriklausomybės kovų etape, arba kare, ir kaip apskritai šie skaičiai koreliuoja su COW sudarytojų pateiktu Lietuvos–Lenkijos karo aukų (500:500) skaičiumi. Tai, be abejo, padėtų ne tik duomenų bazės kūrėjams, bet ir mums patiems geriau suvokti šių kovų mastą ir užmojų.

2.3. 1944–1953 metų partizaninis karas

1972 ir 1982 metų knygose Lietuvos partizaninis karas apskritai neminimas, nors jis vyko laikotarpiu, apie kurį buvo renkami duomenys. Priežastis turbūt akivaizdi – autoriams ir tyrėjams tiesiog apie jį trūko informacijos. Tačiau 2010 metų knygoje šis karas jau pristatytas. Todėl tiems, kas domisi Lietuvos partizaniniu karu ir nori, kad ši kariavimo patirtis būtų pripažinta ir deramai įvertinta, šis įtraukimo į autoritetingą duomenų bazę faktas ypač reikšmingas. Kadangi informacijos apie šį karą knygoje pateikiama labai

---

⁴⁰ Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2004, <http://www.lka.lt/index.php/lt/150202/>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d.

⁴¹ Vaičenonis J., Lietuvos kariuomenės skaičiai 1920–1939 m. // *Karo archyvas*, 2002, t. XVII, p. 104–180, <http://www.lka.lt/index.php/lt/132588/>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d.

⁴² *Savanorių žygiai*, Kaunas, 1937, t. I, p. 55 (pakartotinis leidimas: Vilnius, 1991).

⁴³ Statkus V., *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, p. 33; Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 1998, p.10.

⁴⁴ Vaičenonis J., Lietuvos kariuomenės skaičiai 1920–1939 m. // *Karo archyvas*, 2002, t. XVII, p. 145.

nedaug, leisime sau pacituoti ją visą ištaisai⁴⁵.

VIDAUS KARAS #723
1945–1951 m. Miško brolijos karas

Dalyviai: SSRS prieš Baltijos partizanus

Datos: nuo 1945 m. gegužės 8 d. iki 1951 m. gruodžio 31 d.

Su mūšiai susijusios žūtys: Baltijos partizanų – 17 700, SSRS – 14 700

Kur kariauta: Europoje

Iniciatorius: Baltijos partizanai

Rezultatas: SSRS laimėjo

Karo tipas: pilietinis dėl vietinių reikalų

Pristatymas: Palei visą vakarinę Sovietų Sąjungos sieną per Antrąjį pasaulinį karą (tarpvalstybinis karas #139) susikūrė partizanų pajėgos, kurios priešinosi vokiečiams, o paskui sugrįžusiems sovietams. Baltijos valstybėse (Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje) partizanai buvo vadinami Miško brolija (broliais). Ypač nuožmies Brolijos ir Sovietų armijos kovos vyko Lietuvoje pirmuosius dvejus su puse metų pasibaigus pasauliniam karui (1945 m. gegužės 7 d.). Vėliau jos tęsėsi mažesniu mastu. 1951 m. sovietai galiausiai įveikė partizanus, tačiau patys patyrė daug nuostolių.

Šaltiniai: Clodfelter M., *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Reference to Causality and Other Figures, 1520–2000*, 2nd edition, Jefferson, N. C.: Macfarland, 2002; Kaszeta D., “Lithuanian Resistance to Foreign Occupation, 1940–1952”, *Lituanus*, 1988, vol. 34, no. 3, p. 5–32; Kuodytė D., Tarčevskis R., *The Unknown War: Anti-Soviet Resistance in Lithuania in 1944–1953*, Vilnius: Genocide and Resistance Research Center of Lithuania, 2006; Nahaylo B., Swoboda V., *Soviet Dis-union: A History of the Nationalities Problem in the USSR*, New York: Free Press, 1990; Raun T. U., *Estonia and Estonians*, Stanford, Calif.: Hoover Institution Press, 1987; Stašaitis A., “Lithuanian Struggle against Soviet Occupation 1944–1953”, *Baltic Defence Review*, 2000, no. 3, p. 115–122.

Taigi, kaip matome, nors informacija pateikta gana lakoniškai, bet ji labai iškalbinga ir kaip veidrodis atspindi COW duomenų bazės privalumus ir trūkumus. Tačiau, kaip jau buvo minėta, reikia teigiamai įvertinti tai, kad pagaliau tiek aukų nusinešęs karas yra užfiksuotas. Antra vertus, deja, vėl krenta į akis netikslumai ir diskutuoti vertinimai.

Pirmiausia atkreipsime dėmesį į tai, kad netiksliai įvardytas SSRS oponentas – *Baltijos partizanai* (*Baltic guerillas*). Gerai žinome, kad Lietuvos pasi-

⁴⁵ Originalą žr. Sarkees M. R., Wayman F. W., *Resort to War: a Data Guide to Inter-state Extra-state, Intra-state, and Non-state Wars, 1816–2007*, p. 408

priešinimas buvo išimtinai nacionalinis, orientuotas į nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą, o ne į regioninius, visoms Baltijos valstybėms reikšmingus reikalus⁴⁶. Tą patį galima pasakyti ir apie Latvijos ir Estijos pasipriešinimo judėjimą. Tiek latviai, tiek estai siekė atkurti savo nacionalines valstybes. Nors Latvijos ir Lietuvos partizanai šiek tiek bendradarbiavo⁴⁷, bet tai nereiškia, kad jų judėjimas iš principo buvo koordinuojamas iš vieno centro. Todėl atrodo, kad knygos autoriai tarsi fiksuoja ne realią padėtį, ne tai, kad partizanai kariavo savo nacionaliniuose karuose, bet atkartoja požiūrį Maskvos, kuriai visi partizaniniai karai vakarinėje imperijos dalyje iš tikrųjų buvo viena problema.

Antra, manytume, kad netikslu karo pradžia laikyti 1945 m. gegužės 8 d. Galima suprasti duomenų bazės sudarytojų interesą, kad koduojant patogiau pasirinkti Antrojo pasaulinio karo pabaigą, kai Sovietų Sąjunga, baigusi vieną karą, galėjo stoti į kitą. Tačiau dėl „patogumo“ negalima prailenkinti su istoriniais faktais. Aišku, kad nei „Miško brolijos karo“ pradžios, nei pabaigos niekas nefiksavo jokiuose juridiniuose dokumentuose ar deklaracijose, tačiau galima pasiremti istorikų aptiktais ir užfiksuotais faktais ir jų interpretacijomis. Sprendžiant iš istorikų darbų, kai kurie iš jų linkę karo pradžia laikyti jau Raudonosios armijos įžengimo į Lietuvą dieną – 1944 m. liepos 13 d.⁴⁸ Tačiau galbūt tikroju karo Lietuvai „paskelbimu“ galima laikyti 1944 m. liepos 26 d. SSRS valdžios paskelbtą Lietuvos vyrų mobilizaciją į SSRS kariuomenę ir pradėtas vykdyti baudžiamąsias operacijas. Kaip teigiama „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“:

Iš numatytų (25 000) šauktinių registruotis atvyko tik ~5 000. Nepaklusę šaukimui vieni slėpėsi namuose, kiti pradėjo teltkis miškuose į būrius, ieškoti ryšių su partizanais. NKVD kariuomenė, SMREŠ (karinė žvalgyba) ėmė gaudyti, žudyti besislapstančius vyrus <...> Baudžiamosios operacijos vykdytos masiškai. 1944-07-12 Lietuvoje buvo sulaukyta ~53 000 žmo-

⁴⁶ Gaškaitė-Žemaitienė N., Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio strategija, *Genocidas ir rezistencija*, 1999, nr. 1(5), <http://www.genocid.lt/Leidyba/5/Nijole.htm#The%20Strategies%20of%20the%20Movement%20for%20the%20Liberation%20of%20Lithuania>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d.

⁴⁷ Strods H., *Latvijas nacionalo partizanu karš, 1944–1956*, Rīga: Preses nams, 1996, 576 l. (Cit. pagal: A. Anušausko parengtą knygos recenziją. Žr. *Genocidas ir rezistencija*, 1997, nr. 1, <http://www.genocid.lt/Leidyba/1/heinrihs1.htm#Heinrihs%20Strods,%20Latvijas%20nacionalo%20partizanu%20kar%C5%A1,%201944%C2%AD1956,%20R%C4%ABga,%20a/s%20%E2%80%9CPreses%20nams%E2%80%9D,%201996,%20576%20lpp>), žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d. Noormets T., „Ginkluotasis pasipriešinimo sąjūdis ir partizaninis karas Estijoje 1941 m.“, *Genocidas ir rezistencija*, 1997, nr. 2, <http://www.genocid.lt/Leidyba/2/tiit.htm>; Anušauskas A., „Ginkluotos kovos dėl Baltijos šalių ir Vakarų Ukrainos nepriklausomybės“, *Genocidas ir rezistencija*, 1997, nr. 2, <http://www.genocid.lt/Leidyba/2/Anusausk1.htm>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d.

⁴⁸ Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B., *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996; Anušauskas A., et al., *Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2005.

nių, iš jų 13 169 buvo suimti⁴⁹.

Taigi panašu, kad mobilizacijos paskelbimas ir buvo pagrindinė priežastis, paskatinusi lietuvius vyrus iš tiesų kažką daryti ir pradėti ginklu priešintis. Ir tai tikrai prasidėjo nelaukiant Antrojo pasaulinio karo pabaigos, kaip ir pradėjusi siautėti NKVD kariuomenė nelaukė, kol Raudonoji armija paims Berlyną.

Ne mažiau diskutuotina ir partizaninio karo pabaigos data. Mindaugas Pocius tvirtina, kad karo pabaiga laikytinas „1953 m. rugpjūtis, kai MGB sunaikino pakutinę vadovaujančią struktūrą – Žemaičių apygardos štabą. Su jo žūtimi baigėsi organizuotas pasipriešinimas. Pavienės partizanų grupės išsilaikė dar keletą metų, tačiau jos tarpusavio ryšių nepalaikė ir ginkluotų veiksmų nebevykdė“⁵⁰. Tačiau šiuo atveju reikėtų atsižvelgti į tai, kad COW sudarytojai karais laiko tik tokius ginkluotųjų pajėgų susidūrimus, kai kovotojų žūčių skaičius viršija 1000 per metus. Todėl siekiant tiksliai datuoti karo pabaigą ypač svarbi kovose žuvusiųjų statistika. Bet, kaip netrukus galėsime įsitikinti, ir čia yra daug neaiškumų.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pasirodė nemažai naujų ir, svarbiausia, paremtų anksčiau neprieinamais šaltiniais publikacijų apie Lietuvos partizaninį karą, todėl dabar COW duomenų bazėje pateikiamus skaičius galima palyginti su Lietuvos istorikų nustatytais skaičiais. Duomenų bazės autoriai nurodo, kad *Baltijos partizanai* 1945–1951 metais patyrė 17700, o SSRS – 14700 su mūšiais susijusių aukų. Lietuvos istorikų darbuose minimi tik šie su Lietuvoje vykusiomis kovomis susiję skaičiai:

Metai	Partizanai ⁵¹	SSRS ⁵²	Iš viso
1944	2436	369	2805
1945	9777	1537	11314
1946	2143	975	3118
1947	1540	589	2129
1948	1135	514	1649
1949	1192	274	1466
1950	635	175	810
1951	590	117	707
1952	457	53	510
1953	188	6	194
Iš viso:	20093	4609	24702

⁴⁹ „Lietuvos pasipriešinimas sovietiniam okupaciniam režimui“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 13, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 300.

⁵⁰ Pocius M., *Kita Mėnulio pusė: Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944–1953 metais*, Vilnius: LII leidykla, 2009, p.47. Taip pat. žr. Gaškaitė N., *Pasipriešinimo istorija. 1944–1952 metai*, 2-as papildytas leidimas, Vilnius: Aidai, 2006, p. 136–140.

Jeigu taikytume COW karų definicijos principą (ne mažiau kaip 1000 aukų per metus), galėtume konstatuoti, kad Lietuvos partizaninis karas vyko tik 1944–1949 metais, o nuo 1950 metų su mūšiais susijusių aukų skaičius jau nebesiekė taikomo limito ribos. Tokiu atveju kariaujančiųjų nuotoliai būtų: partizanų (tik lietuvių, o ne Baltijos) – 18223, SSRS – 4258 aukos.

Antra vertus, jeigu atidžiau peržvelgtume duomenų bazėje užfiksuotą 1945–1951 metų laikotarpį, pastebėtume, kad knygoje nurodytas aukų skaičius gerokai prasilenkia su Lietuvos istorikų turimais duomenimis. Per knygoje nurodytus metus žuvo 17700 *Baltijos partizanų*, o Lietuvos istorikų turimais MVD (Raslano) duomenimis, vien lietuvių partizanų žuvo 17012. Tačiau knygoje nurodyti 14700 sovietinių okupantų nuostoliai gerokai viršija Pociaus surinktus duomenis. Jo surinktais duomenimis, 1945–1951 metais žuvo tik 4181 sovietų karys. Akivaizdu, kad šie duomenų nesutapimai liudija, jog esama statistika turėtų būti dar gerokai tikslinama siekiant, kad išryškėtų bendras vaizdas ir nebūtų apsiribojama atskirų epizodų detalėmis ir smulkmenomis.

Šia proga tenka pažymėti, kad renkant statistinius duomenis apie Lietuvos partizaninį karą, kaip ir visais kitais panašiais atvejais, susiduriama su duomenų patikimumo problema. Kaip taikliai pažymėjo istorikas Juozas Starkauskas, vienintelė istorikams prieinama statistika – „čekistinė“ – deja, yra visiškai nepatikima. Pasak istoriko, „net tuo pačiu metu to paties čekisto pasirašytų pažymų duomenys kartais skiriasi 15–25 proc. Yra duomenų, kurie įvairiose pažymose skiriasi 2–3 kartus. <...> sovietų štabai naudavo painią skaičiavimo metodiką. Atskirai buvo skaičiuojami kariai, žuvę puolant partizanams, ir atskirai – jiems paties puolant partizanus. Oficialiose suvestinėse buvo pateikiami tik pastarieji skaičiai“⁵². Todėl nekritiškai naudojantys šią statistiką ir pasiduodantys jos „valiai“ tyrėjai rizikuoja pateikti vienpusį vaizdą, kaip kad, mūsų nuomone, atsitiko Mindaugui Pociui

---

⁵¹ Šių skaičių šaltinis – Lietuvos SSR MVD pažyma apie kovos su sovietiniu pagrindžiu 1944 m. liepos 15 d.–1953 m. spalio 25 d. rezultatus. Dokumentą pasirašė Lietuvos SSR MVD 4 valdybos viršininkas majoras Raslanas ir patvirtino LSSR MVD 4 valdybos operatyvinis įgaliotinis vyr. lt. Belovas (buv. LSSR VSKA. F.3. B.56/43 T.3 L.1). Dokumentas skelbtas: Anušauskas A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais*, Vilnius: Mintis, 1996, p. 450–451. Taip pat skelbtas: Gaškaitė N., Kašėta A., Starkauskas J., sudar., *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 619–622.

⁵² Starkauskas J., *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais: NKVD-MVD-MGB kariuomenė partizaninio karo laikotarpiu*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, p. 391.

rengiant savo knygą *Kita Mėnulio pusė*⁵³.

Viena vertus, autorius atliko titanišką ir be galo vertingą darbą – surinko į vieną vietą, ištyrė ir apibendrino gausius sovietinių represinių struktūrų dokumentų, kuriuose daug statistikos ir skaičių, susijusių su Lietuvos partizaniniu karu, duomenis. Antra vertus, stebina tai, kad tyrėjas nesiėmė surinktų duomenų kritiškiau interpretuoti. Būna tik apgailestauti, kad autorius taip ir nesiryžo kvestionuoti, jeigu ne sovietų represinių struktūrų sukauptų duomenų patikimumo, tai bent jau jų naudotos statistikos kaupimo metodikos. Todėl galiausiai netenka stebėtis, kad ir Pocius padaryta išvada, jog dėl partizanų veiksmų statistiškai daugiau žuvo ne priešų karių ir aktyvių kolaborantų, o aplinkybių priverstų būti lojaliais sovietų valdžiai civilių gyventojų, daug kam sukėlė didelių abejonių ir išprovokavo emociingą diskusiją internete⁵⁴. Tačiau ir šiuo atveju tenka apgailestauti, kad emociingoje diskusijoje beveik nepaliestas liko visų partizaninio karo nuostolių (tiek savų, tiek priešų) klausimas. Tai, kad Pocius kritikai lengvai aptiko vienu ar kitu pavienių žūčių skaičiaus iškraipymo „čekistiniuose“ šaltiniuose faktų, tik patvirtina, jog esamų duomenų apie šį karą patikimumo problema vis dar neišspęsta.

Čia reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad COW kūrėjai irgi nuolat susiduria su šaltinių nepatikimumo problema. Ne vien partizaninį karą tiriant taip sunku

⁵³ Pocius M., *Kita Mėnulio pusė: Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944–1953 metais*, Vilnius: LII leidykla, 2009.

⁵⁴ Pocevičius D., „Tamsioji partizaninio pasipriešinimo pusė“, *Balsas.lt*, 2009 m. spalio 21 d., <http://www.balsas.lt/naujiena/315080/tamsioji-partizaninio-pasipriešinimo-puse>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d.; Cekutis R., „Partizanų dergimas – eilinė „mitų griovėjų“ demagogija“, *Balsas.lt*, 2009 m. spalio 10, <http://www.balsas.lt/naujiena/315629/partizanu-dergimas-eiline-mitu-grioveju-demagogija>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d.; Savukynas V., „Aš irgi griau nu mitą – Rusija ir Vokietija nekariavo“, *Delfi.lt*, 2009 m. lapkričio 12 d., <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=25651941>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d.; Koršunovas E., „Karas, pokaris, pokario pokaris“, *Delfi.lt*, 2009 m. lapkričio 25 d. <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=26056125>, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d.; Savukynas V., „Ar pagarba partizanams yra Prokrusto lova?“, 2009 m. lapkričio 29 d., *Delfi.lt*, <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=26246485>, žiūrėta 2010 m. rugpjūtis 18 d.; Vitkus Z., „Pokario rezistencija – tema, dėl kurios pakyla adrenalinas“, *Bernardinai.lt*, 2009 m. gruodžio 1. d., <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/36283>, žiūrėta 2010 m. rugsėjo 29 d.; Jurkutė M., „Lunarinės istorijos paradoksai“, *Knygų aidai*, 2009, nr. 5, p. 18–22; Juška V., „Nematomas monografijos „Kita Mėnulio pusė: Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944–1953 metais“ veidas“, *Slaptai*, 2010 01, 17, <http://www.slaptai.lt/atsargiai/2800-nematomas-monografijos-kita-menulio-pus-lietuvos-partizanu-kova-su-kolaboravimu-1944-1953-metais-veidas.html>, žiūrėta, 2010 m. rugsėjo 29 d. Jokimaitis R. „Lietuvos partizanų kovų vaidžiai „Kitos Mėnulio pusės“ šviesai pašvietus“, *Literatūra ir menas*, 2010 m. sausio 15 d., nr. 3(3267), http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3267&kas=straipsnis&st_id=15914 ir 2010 m. sausio 22 d., nr. 4(3268), http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3268&kas=straipsnis&st_id=1594, žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 18 d.

pasikliauti rastais duomenimis. Todėl, kaip jau buvo minėta, bandoma remtis kitais šalutiniais duomenimis⁵⁵. Pastebima, kad šios metodikos tiriant partizaninį karą dar nepakankamai naudotos. Tuo, beje, bandė pasiremti Kęstutis Girnius⁵⁶, kuriam buvo neprieinami KGB archyvai, bet vėliau, atsivėrus archyvams, dėl suprantamų priežasčių tyrimai turėjo pasukti tų šaltinių studijų linkme. Bet dabar, atrodo, pamažu įgyjame naują pagrindą po kojomis, kas leis jau daug kritiškiau pažvelgti į anksčiau surinktą statistiką. Turime omenyje pradėtą leisti tęstinę genocido aukų vardyno leidinių seriją „Lietuvos gyventojų genocidas“. Reikėtų ypač atkreipti dėmesį į principinę leidinio sudarytojų nuostatą nesikliauti vien tik sovietinių okupantų paliktais archyviniais dokumentais. Čia turbūt pirmą kartą nuosekliai kaupiami iki šiol išsibarstę duomenys, kuriuos suteikė patys laisvės kovų dalyviai, represijas patyrusieji ir jų artimieji. Nors genocido aukų vardynas skirtas daug platesnei nukentėjusių nuo okupacijos žmonių grupei registruoti, bet tai, kad iš šio informacijos šaltinio gauname duomenų ir apie partizanus, yra labai teigiamas poslinkis. Dabar jau galima tikėtis, kad kada nors įgyvendinsime dar 1996 metais iškeltą idėją – sudaryti išsamius žuvusių partizanų vardinius sąrašus⁵⁷.

Jau pasirodžiusiose šios serijos II tomo (skirto 1944–1947 metams)⁵⁸ ir III tomo (skirto 1948 metams)⁵⁹ knygose randame ir su partizanų kovomis susijusių apibendrintų duomenų. 1944–1947 metams skirto II tomo antrojoje knygoje (K–S raidės) pateikta lentelė, kurioje pažymėta, kad vardyne (tik neaišku, ar visame II tome, ar tik antrojoje jo knygoje) užregistruoti 3896 žuvę partizanai⁶⁰. Bet, laimei, to paties tomo trečiojoje knygoje pateikiami jau bendri viso vardyno duomenys: 1944 m. žuvo 552 partizanai, 1945 m. – 3517,

⁵⁵ Plačiau žr. Sarkees M. R., Wayman F. W., *Resort to War: a Data Guide to Inter-state Extra-state, Intra-state, and Non-state Wars, 1816–2007*, p. 52.

⁵⁶ Žr. Girnius K. K., *Partizanų kovos Lietuvoje*, Chicago, 1987, p. 389–390.

⁵⁷ Gaškaitė N., Kašėta A., Starkauskas J., sudar., *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 99.

⁵⁸ Burauskaitė B., ats. red., *Lietuvos gyventojų genocidas, II tomas (A–J), 1944–1947*, Vilnius: Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998; Burauskaitė B., ats. red., *Lietuvos gyventojų genocidas, II tomas (K–S), 1944–1947*, Vilnius: Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2002; Burauskaitė B., ats. red., *Lietuvos gyventojų genocidas, II tomas (Š–Ž), 1944–1947*, Vilnius: Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2005.

⁵⁹ Burauskaitė B., ats. red., *Lietuvos gyventojų genocidas, III tomas (A–M), 1948*, Vilnius: Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007; Burauskaitė B., ats. red., *Lietuvos gyventojų genocidas, III tomas (N–Ž), 1944–1947*, Vilnius: Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2009;

⁶⁰ Burauskaitė B., ats. red., *Lietuvos gyventojų genocidas, II tomas (K–S), 1944–1947*, Vilnius: Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2002, p. 6.

1946 m. – 2234, 1947 m. – 1719⁶¹. Pagaliau III tome, skirtame 1948 metams, nurodoma, kad tais metais Lietuvoje žuvo 1280 partizanų⁶².

Šie unikalūs duomenys – didelis žingsnis pirmyn, atveriantis galimybę iš esmės verifikuoti „čekistine“ žuvusių partizanų statistiką.

Metai	Partizanų nuostoliai pagal sovietiniuose archyvuose aptiktą statistiką ⁶⁴	Lietuvos gyventojų genocido aukų vardyno duomenys
1944	2 436	552
1945	9777	3517
1946	2143	2234
1947	1540	1719
1948	1135	1280
1949	1192	dar nėra duomenų
1950	635	dar nėra duomenų
1951	590	dar nėra duomenų
1952	457	dar nėra duomenų
1953	188	dar nėra duomenų
Iš viso:	20093	9302 + ?

Bet dar svarbiau, kad remdamiesi šiais sukauptais duomenimis kada nors galėsime esmingai patikslinti vykusio karo mastą.

Pagaliau, baigiant kritinę partizaninio karo pristatymo 2010 metų knygoje apžvalgą, dar kartą reikėtų atkreipti dėmesį ir tai, kad, lygiai taip pat kaip 19 amžiaus sukilimai, čia Lietuvos partizaninis karas traktuojamas kaip vidaus karas, kaip „pilietinis karas dėl vietinių reikalų“. Kadangi šią problemą jau aptarėme anksčiau, argumentų nebekartosime. Tik dar kartą pabrėšime, kad Lietuvos partizaninio karo atveju, kai Lietuvos ir kitų Baltijos šalių aneksija nebuvo daugelio valstybių pripažįstama teisėta, tampa ypač akivaizdus originalios COW karų tipologizacijos pakeitimo ydingumas.

Šiame straipsnyje nesiimsime kritikuoti COW sudarytojų sprendimo pasirinkti būtent tokią karų tipologizacijos sistemą. Tam skirsime atskirą straipsnį. Tačiau čia norėtūsi atkreipti dėmesį į kitą dalyką. Panašu, kad,

⁶¹ Burauskaitė B., ats. red., *Lietuvos gyventojų genocidas, II tomas (Š–Ž), 1944–1947*, Vilnius: Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2005, p. 837.

⁶² Burauskaitė B., ats. red., *Lietuvos gyventojų genocidas, III tomas (N–Ž), 1944–1947*, Vilnius: Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2009, p. 875.

⁶³ Žr. 51 išnašą.

tiesą sakant, ir mes patys Lietuvoje dar nesame partizaninio karo pobūdžio klausimu galutinai sutarę, nes dažniausiai paskendę detalėse nebepamatomė šio karo esmės. Čia pasiremsime istoriko Bernardo Gailiaus mintimi, kad partizanai vis dar daugelio suvokiami visų pirma ne kaip savo šalies kovotojai su svetimais užkariautojais, bet kaip smulkesnių tikslų siekusi savotiška karinė „interesų grupė“⁶⁴. Nors atrodo, kad visą dvidešimtmetį veikiantis Lietuvos gyventojų rezistencijos ir genocido tyrimo centras jau seniai turėjo sudėlioti visus taškus ant „i“ ir atsakyti į principinius klausimus, bet prieštaringai sutikta Lietuvos Seimo 2009 m. kovo 12 d. deklaracija, kuria siekta pripažinti valstybės vadovu Lietuvos pasipriešinimo sąjūdžio vadą generolą Joną Žemaitį, faktiškai ėjusį valstybės prezidento pareigas⁶⁵, liudija, kad diskusija toli gražu dar nesibaigė⁶⁶.

Tad šiuo atveju COW duomenų bazės pagrindu parengtas trečiasis knygos leidimas *Resort to War* galėtų būti puikus pretekstas ne tik dar kartą imtis iš esmės apsvarstyti šią temą platesniame kontekste, bet mums patiems galiausiai nesismulkinant ir pakankamai argumentuotai atsakyti į paprastus, bet labai svarbius klausimus, kas ir dėl ko kovojo šiame kare. Tokia objektyvistinė pagal COW kanonus parengta studija, kuri pirmiausia reikalinga mums patiems, padėtų ištaisyti duomenų bazės netikslumus.

IŠVADA

Taigi po artimesnės pažinties su pagrindiniu „Karo koreliatų“ projekto duomenų rinkiniu ir jame sukaupta su Lietuva susijusia medžiaga galima su pasitenkinimu konstatuoti, kad visi nagrinėjamu laikotarpiu vykę „lietuvių karai“ vienaip ar kitaip yra pristatyti. Tačiau iš karto tenka pažymėti, kad čia neatsitiktinai pavartoti žodžiai „vienaip ar kitaip“. Tai, kad šie karai įtraukti į duomenų bazę, dar nereiškia, jog jų samprata nesiskiria nuo to, ką nuo mokyklos laikų esame įpratę girdėti. Kaip jau galėjome įsitikinti, projekto kūrėjų tekstuose ir mūsų istoriografijoje šie įvykiai traktuojami

---

⁶⁴ Žr. Gailius B., *1944–1953 m. partizanų karas šiuolaikinėje Lietuvos istorinėje, politinėje ir teisinėje kultūroje*, Vilnius, 2009 (Vilniaus universitetas, daktaro disertacija, humanitariniai mokslai, istorija (05 H)), p. 9–10.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Seimas, *Deklaracija dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu*, 2009 m. kovo 12 d., http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p_id=339103&p_query=D%EB1%20Jono%20DEmai%E8io%20pripa%FEinimo&p_tr2=3, 2010 m. rugpjūčio 17 d.

⁶⁶ Diskusijos turinys iš dalies atsispindi straipsnio komentaruose: Bungardaitė I., „Jonas Žemaitis-Vytautas pripažintas Lietuvos prezidentu“, *Balsas.lt*, 2009 03 12, <http://www.balsas.lt/naujiena/242818/jonas-zemaitis-vytautas-pripazintas-lietuvos-prezidentu>

ganėtinai skirtingai.

Tad artimesnė pažintis su COW mums yra dvigubai naudinga. Viena vertus, turint omenyje, kad ši duomenų bazė kuriama remiantis sudarytojams žinomais istorikų tyrimais, galime sužinoti, kiek iš tiesų čia adekvačiai atspindėti ir žinomi mūsų tyrimai, jų ataskaitose užfiksuoti atradimai. Antra vertus, tais atvejais, kai aptinkame fragmentiškų ar netikslių duomenų, ir įsitikinę, kad reikalingos informacijos nėra ir mūsų pačių naujausiuose tyrimuose, galime sau kelti naujus uždavinius ir klausimus, apie kuriuos iki pažinties su COW galbūt ir nebūtume susimąstę.

Norėtusi pažymėti, kad visas šis tekstas parašytas visai ne tam, kad būtų sukritikuotos COW rengėjų paliktos klaidos. Čia verta prisiminti, kad nedaro klaidų tik tie, kurie nieko nedaro. Turėkime omenyje tyrėjų užsibrėžto uždavinio mastą – aprėpti ir aprašyti visus pasaulyje įvykusius karus. Tad, jei kai kurių netikslumų aprašant vieną ar kitą mažiau įtakingą valstybę ir pasitaiko, tai paprastai atsitinka arba dėl tyrimų stokos, arba tiesiog dėl kalbos barjero. Šiuo atveju norėtusi labiau ne kritikuoti, o pasvarstyti, kaip COW rengėjams padėti, kad jie galėtų naudotis išsamesniais ir patikimesniais šaltiniais ir ateityje ištaisyti likusius netikslumus.

Kaip tik dėl to ir baigtume šį straipsnį tiesioginiu raginimu ir siūlymu įgyvendinti savotišką lietuvišką „Karo koreliatų“ projektą, kurio tikslas būtų kaupti dabar istoriografijoje išsibarsčiusią esminę informaciją apie Lietuvos kariatus karus ir atliekant naujus tikslinius tyrimus užpildyti likusias spragas, jeigu tokių būtų nustatyta. Šio projekto pagrindu būtų galima ne tik surengti mokslinę konferenciją, bet ir parengti specialią studiją, kurioje pirmiausia statistiškai atspindėtų Lietuvos nacionalinė kariavimo 1816–2007 metais patirtis. Juo vėliau galėtų pasiremti ir COW duomenų rinkinio sudarytojai, kai anksčiau ar vėliau imsisi atnaujinti surinktus duomenis.

Bet svarbiausias šio darbo tikslas būtų padėti ne tik COW kūrėjams, bet ir sau patiems geriau suvokti ir apmąstyti sukaupią kariavimo patirtį. Kad, skirtingai nuo COW kūrėjų, mums nereikėtų telkti pastangų siekiant aprašyti visus pasaulio karus, praktiškai turėtume galimybę savo tyrimus nuosekliau plėtoti, t. y. neapsiriboti tik COW pasirinktu laikotarpiu nuo 1816 m., o galbūt eiti dar „giliau“ į istoriją ir parengti dar išsamesnį statistinį Lietuvos nacionalinės kariavimo patirties duomenų rinkinį.

Iteikta 2010 m. rugpjūčio mėn.

**« L'EXPÉRIENCE DE LA BELLIGÉRANCE
NATIONALE DE LA LITUANIE DANS
UN JEU DES DONNÉES
« CORRÉLATS MILITAIRES » »**

Prof. Dr. Gediminas Vitkus,
Académie militaire de la Lituanie de général Jonas Žemaitis

Au début des années 2010, la maison d'édition appelée CQ Press a publié un livre « *Resort to War: a Data Guide to Inter-state Extra-state, Intra-state, and Non-state Wars, 1816 – 2007* » par Meredith Reid Sarkees et Frank Whelon Wayman. Beaucoup de temps est passé pendant que les gens intéressés attendaient de la publication de ce livre, car le contenu rejaille des résultats les plus nouveaux concernant le projet de la recherche appelé *Correlats of War* (plus loin – COW) qui est exécuté aux études des relations internationales. Sans d'autres choses positives et d'autres possibilités, qui sont découvertes par les jeux des données lors de l'exécution de ce projet concernant les guerres mondiales passées dès la date des années 1816, nous nous sommes intéressés premièrement sur le plan de la qualité du découvert de l'expérience de la belligérance nationale de la Lituanie.

Il faut remarquer tout d'abord que toutes les quatre guerres dont les lituaniennes combattaient sous le drapeau lituanienne aux XIX et XX siècles avec les 1000 soldats de trop en un an (c'est-à-dire la révolte des années 1831, la révolte des années 1863-1864, des luttes de l'indépendance des années 1918-1920 et la guerre des partisans dans les années 1944-1945) sont répertoriées au jeu des données présenté dans ce livre. Dans des livres précédents des années 1972-1982 préparés par les promoteurs J. David Singer et Melvin Small étaient mentionnées juste les trois guerres d'une manière ou d'une autre pendant que la guerre des partisans dépendait encore à la catégorie des guerres « inconnues » en général.

Par ailleurs, il faut indiquer à la fois que la phrase « d'une manière ou d'une autre » n'est pas occasionnelle. Malheureusement, dans cet article il a fallu de prendre en considération ce que l'information présentée dans des livres des années 2010 ou plus anciens publiés à base de COW concernant les guerres « lituaniennes » devait être bien précisée et complétée. Par exemple, des révoltes des années 1831 et 1863-1864 devaient être désignées non seulement comme des révoltes polonaises contre l'empire de la Russe, en plus les guerres de

l'indépendance de la Lituanie dans les années 1918-1920 devaient être présentées non seulement comme la guerre contre la Pologne, ensuite la guerre des partisans lituaniens contre l'Union Soviétique dans les années 1944-1945 ne devait pas être présentée comme « la guerre civile sur des affaires locales » de l'Union Soviétique. Toutes ces imprécisions pourraient être évitées, si les auteurs des jeux des données aient plusieurs d'information en anglais concernant toutes ces guerres.

Par-delà, l'article montre aussi qu'au contexte de la connaissance aux pages « lituaniens » du jeu des données COW, des certaines lacunes de l'historiographie lituanienne à propos des guerres ressortissaient d'une manière bien inattendue. L'article décèle aussi que même dans l'historiographie lituanienne, il était parfois difficile de trouver les réponses aux questions que les auteurs du jeu des données COW posaient. Il reste donc de conclure que les chercheurs de l'expérience nationale lituanienne touchant la belligérance devaient eux-mêmes préciser les dates du début et de la fin des guerres mentionnées, ainsi que dénommer plus précisément des armées ou stocker plus attentivement des données statistiques sur le nombre des victimes concernées avec les batailles etc.

Il faudrait mentionner que le but de cet article n'était pas de prendre en considération des fautes laissées en décrivant les guerres « lituaniennes » par les auteurs COW. Attendu que la tâche principale des auteurs du projet COW était d'englober et de décrire toutes les guerres mondiales, il est donc bien entendu qu'il y aurait des quelques imprécisions en décrivant l'un ou l'autre pays moins puissant où il n'existe pas beaucoup de l'information. En ce cas, le but n'était pas de critiquer, mais juste de discuter un peu un moyen de l'aide, pour qu'ils puissent utiliser des ressources plus qualifiées et corrigeraient à l'avenir des incompréhensions restantes. Pour cette raison, l'article est terminé par une incitation et une proposition directe de réaliser le mini-projet COW lituanienne, dont le but serait de stocker dans le même point l'information essentielle concernant les guerres de la Lituanie qui est maintenant éparse dans l'historiographique, et de compléter des lacunes historiographiques restantes par des nouvelles recherches rationnelles.

LITHUANIAN NATIONAL WAR EXPERIENCE IN THE “CORRELATES OF WAR” DATA SETS

Prof. Dr. Gediminas Vitkus

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

In early 2010 the publisher *CQ Press* released the book “Resort to War: a guide to date of the Inter-State Extra-State, Intra-State, and non-state wars, from 1816 to 2007” written by Meredith Reid Sarkees Whelan and Frank Wayman. This publication has long been expected to appear by many of those who are interested in it, because it reflects the latest results of perhaps the longest ongoing studies of research project on international relations - *Correlates of War* (hereinafter - COW). In addition to all other benefits and opportunities offered by the data sets gathered during this project on the world wars that took place in the world since 1816, we are firstly interested from the viewpoint of quality of reflection of Lithuanian national warfare experiences.

Firstly, we are glad to note that all four wars, which in the 19th and 20th century Lithuania had to fight under the flag of Lithuania and where the death toll exceeded 1,000 militants per year (i.e. 1831 (November) Uprising, the 1863-1864 Uprising, the Independence Wars of 1918-1920 and Forest Brothers’ war in 1944-1953) are included into a set of data presented in this book. In previous editions of 1972 and 1982 by the same project initiators, J. David Singer and Melvin Small, books mentioned only the first three wars in one or another way, while the war by Forest Brothers retained “unknown” category of wars.

On the other hand, soon it should be noted that here used phrase “in one or another way” is not accidental. Unfortunately, this article of 2010 year, and even more in the earliest editions presenting the COW-based information, drew attention to the fact that the “Lithuanian” wars should be substantially revised and updated. For example, the Uprisings in 1831 and 1863-1864 should be portrayed not only as a Polish uprising against the Russian Empire; War of Independence of Lithuania in 1918-1920 should be presented not only as the war with Poland; and the War in 1944-1953 of Lithuanian Forest Brothers with the Soviet Union should not be presented as the Soviet Union’s internal “civil war on local affairs”. In order to avoid

these mistakes, the compilers of the war data sets would have to get more available information about these wars in English language.

On the other hand, the article also shows that in the context of the familiarity with “Lithuanian” COW data set there was unexpectedly revealed some gaps in the historiography of Lithuanian wars. The article reveals that the Lithuanian historiography sometimes failed to detect easily the answers to the questions raised by the compilers of the COW data set, and thus conclusion was made that the researchers of the Lithuanian national warfare experiences still have themselves to clarify the start and end dates of these wars, more specifically identify the fighting parties or more systematically to collect the statistical data related to the number of victims of these wars, etc.

It is tempting to note that this article was not primarily intended to draw attention to the mistakes and omissions of the COW authors, which they left presenting the “Lithuanian” wars. Considering the extent of the task set by the performers of the COW project – to cover and describe all the world wars, some inaccuracies in the description of one or other less influential country, about which there is not a lot of information, are inevitable and understandable. In this case, it was no aim to criticize, but to dispute how COW authors could be helped in order to make them to use higher quality of information sources and to correct remaining inaccuracies. Therefore the article is finished by a direct call to implement mini Lithuanian COW project, which would have objective to gather in one place the basic information, scattered through the entire historiography, about Lithuania’s fighting wars and to fill the remaining gaps in the historiography by new purposeful investigations and researches.